

УДК 371.48

**ПРОЦЕНКО Євгеній Анатолійович** –

вчитель Захарівського НВК КЗ «Глинське НВО» Світловодської районної ради Кіровоградської області  
e-mail: smikdpu@i.ua

**САДОВИЙ Микола Ілліч** –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності, професор кафедри фізики та методики її викладання  
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна  
ORCID ID 0000-0001-6582-6506  
e-mail: smikdpu@i.ua

## ПРО СПІВІДНОШЕННЯ МОРАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

### І. Є. ТАММА ТА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

**Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.** Д. О. Гранін аналізуючи учення Любичева вказував на потрясаючу моральну силу особистості вченого, що допомогла йому у багато чому розібратися у житті, а головне – одержати ще одне свідчення того, яке місце В. О. Сухомлинський займає у нашій науці, в науці про людину знання. В цьому зв'язку письменник вказує «ми так радуємося, коли бачимо серед вчених, філософів, письменників, серед мислителів, що навчають жити, приклади високої моралі. Особливо багата цим історія руської інтелігенції – той же Володимир Вернадський, і Лев Толстой, і Володимир Короленко, і Микола Вавілов, і Василь Сухомлинський, і Ігор Тамм» [1].

Нині можна почути самі неймовірні характеристики на визначних постатей українських вчених. Особливо це стосується науково-педагогічних особистостей С. А. Макаренка, В. О. Сухомлинського, І. Г. Ткаченка, діяльність яких була пов'язана з Україною. До них відноситься і І. Є. Тамм єдиний український лауреат Нобелівської премії, виходець із Єлисаветграда, який ніколи не поривав із Батьківщиною. Постає проблема дослідити особистісні характеристики мислителів на прикладі В. О. Сухомлинського та І. Є. Тамма.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Загальним питанням науково-педагогічної та громадській роботі В. О. Сухомлинського та І. Є. Тамма присвячено немало робіт. Зокрема, діяльність вченого педагога, директора Павлишської школи вивчали О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, А. С. Бик, В. О. Лоскутов, Т. Г. Будняк, К. Е. Кривошеєнко, В. Г. Кузь, Г. М. Ткаченко, Л. В. Ткачук, В. Г. Риндак [9] та ін.

І. Є. Тамм охарактеризований його учнями, колегами у книзі спогадів [2], у статтях у журналах «Природа», «Успехи физических

наук», посібнику О. М. Трифонової [3]. В публікаціях вказаних авторів та літературних джерел визначені різні аспекти діяльності В. О. Сухомлинського та І. Є. Тамма. Проте мало дослідженою є тема особистісних характеристик та наукової моральності видатних українських постатей.

**Мета статті** полягає у розкритті особистісних характеристик І. Є. Тамма та В. О. Сухомлинського, які є близьким з точки зору їх особистісних характеристик та моральної науковості.

**Методи дослідження:** теоретичні полягають у аналізі науково-педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського та І. Є. Тамма, результатів їх практичної діяльності; емпіричні ґрунтуються на спостереженнях, анкетуванні суб'єктів навчання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** В. О. Сухомлинський народився у вересні 1918 р. у с. Василівка за 15 км від Кременчука. У 1933 р. закінчив семирічку, потім достроково робочий факультет і поступив до педагогічного інституту. Із 17 років учительовав. 20-і та перша половина 30-х років минулого століття були неспокійні роки слабкої влади, побудови економіки країни на іншій соціальній парадигмі, постійного голоду, нестатків, політичної нестабільності у світі.

У 1941 році накопичений згусток суперечностей вилився у початок Другої світової війни. Після коротких курсів став політруком. Воював під Ржевом, де був тяжко поранений і демобілізований за станом здоров'я. Настав момент обрати майбутню життєву траєкторію. Була можливість обрати відмінну від педагогічної діяльність. У нього не було будь яких коливань щодо вибору напрямків практичної діяльності. Він твердо вибрав школу, багатогранну педагогічну діяльність.

У 1943 р. вступив у члени ВКП(б), бо свідомо, все своє життя поділяв ідеї наукового

соціалізму. Не слід путати із поняттям наукового комунізму, якого в принципі не існує навіть у К. Маркса та В.І. Леніна. Відкривалися двері й партійних посад, у яких на той час була велика потреба. Проте ніяких сумнівів – педагогічна праця.

Натхненна робота у 1955 р. увінчалася захистом кандидатської дисертації, яка і нині є зразком індивідуального наукового дослідження. Далі, через три роки став заслуженим учителем УРСР. В ті часи це не так було просто. Таке звання присвоювали одиницям у всьому СРСР і потрібно було мати неабиякі учительські успіхи, щоб досягнути таких вершин. Невдовзі сільський директор школи став Членом-кореспондентом Академії наук РСФСР. Вчений розробив науково-педагогічну теорію розвитку і становлення особистості, його праці перекладено на 53 мови світу. І все це за рахунок невтомної власної праці.

Василь Олександрович не мав впливових покровителів, і не шукав їх, а чесно і самовіддано працював. В цьому моральна чистота науковця. «Почуття – це кров, плоть і серце моральної переконаності, принциповості, сили духу; без почуттів моральність перетворюється на сухі безбарвні слова, що здатні виховати лицемірів. Ось чому, образно висловлюючись, стежка від морального поняття до морального переконання починається із вчинка, із звички, насичених глибокими почуттями, особистим ставленням до того, що дитина робить, що робиться навколо неї» [4, 155].

Інший відомий вчений з Єлисаветградщини, лауреат Нобелівської премії І. Є. Тамм. Народився у 1895 р.у Владивостоці в іншу епоху під час відрядження батьків на Трансирійську залізницю. Дитинство провів у Єлисаветграді, закінчив класичну чоловічу гімназію, потім рік навчався у Единбурзі. Розпочалася перша світова війна. Призову на військову службу не підлягав, тоді пішов добровольцем братом милосердя. Пізніше вищу освіту здобув у Московському університеті. Був депутатом першого Всеросійського з'їзду Рад, делегатом першого з'їзду працівників позашкільної освіти (тоді позашкільною охоплювалася вся освіта), делегатом першого з'їзду профспілок від Єлисаветграду. Організатор створення профспілок освіти у Єлисаветграді, курсів підготовки учителів, які переросли у сучасний Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського та педагогічний університет. Мав наукові досягнення шести наукових напрямках результати яких варті Нобелівської премії. За один із них одержав Нобелівську премію.

Ці дві великі постаті мали різні стартові умови до наукової досконалості. Кінець 60-х років минулого століття є найбільш характерним для порівняння їх особистісних характеристик, таблиця 1, та науково-педагогічної моральності, таблиця 2. Нині накопилася достатня критична маса для оцінки такої діяльності людей, якими пишається українська земля.

Таблиця 1

Характерні особистісні особливості В. О.Сухомлинського та І. Є.Тамма

№ п/п	Особистісні характеристики вчених	В. О. Сухомлинський	І. Є. Тамм
1	Батьківщина як святиня свідомості і серця, мета і сенс життя в ім'я високої мети	В повній мірі в праці	В досягненні наукової мети
2	Принцип дослідницького підходу до предмета вивчення та в цілому до процесу пізнання	Постійний вплив на вихованців	Життєва позиція з дитинства
3	Гармонійна єдність суспільного і особистісного в духовному житті громадянина	Формування особистості та громадянина	Організатор боротьби з безчестям
4	Гуманістична парадигма, в основі якої лежать духовні цінності особистості, визнання кожного суб'єкта навчання особистістю	Життєва позиція громадянина та вихователя	Вроджені якості витримані впродовж життя
5	Активне ставлення до добра і зла, людяність, чуйність і тактовність у відношеннях суб'єктів навчання	Потреби обмежувалися посадою директора школи	Потреби були в праці і допомозі іншим людям
6	Людська гідність: інтелектуальне багатство, творчий розум, збагачення і розвиток розуму	Свідоме переконання на фронті, на роботі і позиція вихователя	Характерна риса не мовчати і дорожити честю
7	Навчання через подолання труднощів, обов'язковість самостійної розумової праці суб'єктів у процесі навчання	Власне переконання учителя, воїна, директора школи і принцип виховання	Характерна риса юнака, студента, науковця, переконання та життєва позиція
8	Особистісно орієнтований підхід: неповторність та всебічний розвиток кожної індивідуальної особистості	Принцип директора школи, власна методика виховної роботи	Вірність слову і ділу – принцип життя
9	Естетичне та фізичне багатство як потреба у прекрасному і досконалості, позитивні емоції від навчання	Витривалість, сформований принцип виховання	Висока відповідальність, самокритичність
10	Діяльнісний підхід, любов до праці та вдосконалення трудової майстерності	Не вживав алкоголю, абсолютна вірність словам, діям	Рідке вживання алкоголю, альпініст, висока моральність духу

Особистісно-моральні особливості вчених ми виділили на основі аналізу праць, спогадів та архівних документів. На нашу думку доцільно зробити їх порівняння, таблиця 1. Безумовно достовірною є інформація, згідно якої можна судити про особистісні характеристики педагогів-новаторів. На думку кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника Інституту педагогіки НАПН України М. Я. Антонця такі характеристики науково обгрунтовані в узагальненій формі самим Василем Олександровичем у вступі до книги «Як виховати справжню людину» [5]. Вони частково доповнені О. В. Сухомлинською, О. Я. Савченко, В. Г. Кременем [6] та ін.

Щодо Ігоря Євгеновича, то його особистісні характеристики виділили у спогадах його колеги та друзі П. Еренфест, Н. Бор, П. Дірак, Ю. Б. Харитон, І. В. Курчатова та ін. У спогадах про І. Є. Тамма дослідники більше аналізували його наукову діяльність [2]. У частині окреслення його особистісних характеристик та науково-педагогічних здобутків доцільно звернутися до досліджень О. М. Трифонові [3].

Порівняння їх характеристик дало змогу виділити їх спільні риси, бо вони складають систему. Як і В. О. Сухомлинський, так і І. Є. Тамм особистісну моральну поведінку, насамперед пов'язували з: почуттям обов'язку перед своїм народом, перед родиною, перед самим собою; усвідомленістю як необхідністю виконувати свій громадянський обов'язок, що безумовно спонукає до внутрішнього примусу, самообмеження та самоконтролю.

Враховуючи їх здобутки ми розглядаємо особливі риси характеру В. О. Сухомлинського та І. Є. Тамма з двох точок зору: особистісних характеристики та принципів їх наукової етики. До особистісних характеристик, які були властиві обом вченим ми віднесли:

- уміння дорожити особистими цінностями і святинями своєї свідомості й свого серця, святинями Батьківщини. Таку рису як Василь Олександрович, так і Ігор Євгенович визначають як усвідомлення і переживання мети і змісту життя, як уміння поставити перед собою запитання: в ім'я чого людина живе? і дати відповідь на нього;

- хоч вчені народилися у різні історичні епохи спільним у них є гармонійне поєднання суспільного й особистого, великого і малого в духовному житті людини;

- важливим є формування уміння мати і розвивати духовні цінності, виокремлювати, бачити, знаходити їх в особистому світі;

- І. Є. Тамм у керованому ним науковому колективі постійно відчував потребу людини в людині точно так, як В. О. Сухомлинський не

міг жити без індивідуальностей учнівського та педагогічного колективу як носіїв духовних цінностей. Вони прагнули до створення необхідності виникненню і розвитку цієї потреби на основі духовної спільності людей, їхнього прагнення до оволодіння духовними цінностями;

- обидва вчених активно і толерантно ставилися до носіїв добра і зла, мали високий рівень почуття людської гідності, що допомагало їм у їх діяльності;

- запорукою успіху мислителів було інтелектуальне багатство, сміливий творчий розум, прагнення постійно жити в світі думки, постійно збагачувати й розвивати свій розум;

- їх діяльність була немисленою без систематичного естетичного збагачення, потреби в розвитку прекрасного;

- найвищою цінністю в них була безмежна любов до праці, прагнення до самоудосконалення трудової майстерності; фізичної досконалості [5; 7].

Розглянемо окремі аспекти викладених вище особистісних характеристик вчених, зокрема поняття наукової моральності та етики періоду 50-60-х років минулого століття на прикладі окремих епізодів діяльності І. Є. Тамма.

В часи розквіту лисенковщини генетика, як і в цілому біологічна наука зазнали занепаду. Самі генетики не в змозі були відстоювати принципові основи своєї науки, так як багатьох із них було видалено з науки. В цей час на допомогу біологам прийшли фізики з Свердловська С. В. Вонсовський, кібернетики О. А. Ляпунова, з Москви І. Є. Тамм, Г. М. Франк, П. Л. Капіца з Москви.

Очолив цих рух Єлисаветградець І. Є. Тамм. У жовтня 1955 р. він запросив М. В. Тимофеева-Ресовського для виступу на тему генетики. Для цього, у погодженні із П.Л.Капіцею обрали його Інститут фізичних проблем та затвердили тематику виступів. На той час фізики створили атомну та термоядерну бомби, швидко розвивали ракетну галузь і користувалися недоторканістю і автономією. Вони могли допустити вільність на будь яку наукову тему чи проблему. Всі біологічні галузі знаходилися під контролем Т. Д. Лисенка і дискусій не допускалися. І. Є. Тамм попросив М. В. Тимофеева-Ресовського виступити на тему про радіаційну генетику і механізм мутацій, а сам доповів про подвійну спіраль ДНК як основу будови і репродукції хромосом. Це була сенсація тих років. Наукова громадськість держави отримала новий імпульс для розгортання досліджень з біології, біофізики та ін. По суті це був виклик методам монопольної діяльності лисенковщини. Після

такого успішного «дуету» І. Є. Тамм ще більше заглибився у проблеми генетики. Якраз тут бачив прорив важливих досліджень. Він говорив, що одержана важлива боротьба за знання, а не перемоги. За кожним переможним результатом наступають «сутінки богів», а саме поняття перемоги розчиняється у той самий момент, коли вона досягнута [8]. В цьому була сутність наукової моралі вченого. Товариші та студенти вбачали у такому поступку сміливість. Проте сам І. Є. Тамм вважав, що сталася нагода виправити положення біології у практику наукових досліджень. Цим він і скористався. Відкрито говорив, що значить неможна, якщо можна. Вважав, що немає межі поняття «можна». Але після його доповіді всі усвідомили, що можна і потрібно говорити про генетику, про закони Менделя, про нові роботи в Європі та США. З цього Д. Гранін висловився «Безумовно, півень не робить ранку, але він будить!» [8].

О. В. Сараєва у своїй кандидатській дисертації дослідила запропонований і розвинутий В. О. Сухомлинським на початку 50-х років минулого століття генетичний підхід до аналізу процесів розвитку теорії педагогіки та історії освіти [9]. Сільський учитель по суті виступив проти недобросовісності у наукових дослідженнях і на практиці використовував основи генетики у педагогіці, хоч це було й небезпечно.

Колективізм у організації роботи був домінуючим. Так лекції І. Є. Тамма майже не супроводжувалися математичними викладками, його цікавила внутрішня сутність процесів мікросвіту, світоглядне відношення до них, межі пізнання. Заняття будувалися так, що фізичну сутність незвичних понять, наприклад дуалізму хвилі-партії, реальності принципу Гейзенберга розкривав Ігор Євгенович, а розв'язування рівняння Шредінгера, яке математично моделює закони поведінки мікрочастинки здійснював Д. І. Блохінцев, а коли розрахунки були громіздкими, то тоді включалася С. І. Дабкіна. Подібно В. О. Сухомлинському Нобелівський лауреат вводив студентів у новий світ, як фізики, що володіє глибиною фізичного розгляду. Таку методiku було запозичено у Л. І. Мандельштама. Спочатку ґрунтовна якісна підготував і лише тоді приводяться аналіз математичні моделі вказаних понять.

В. О. Сухомлинський детально розвивав у педагогіці метод навчання «Школа радості», згідно якого суб'єкти навчання вводяться у новий світ використовуючи аналогії. Такий же принцип використав І. Є. Тамм, коли розглядав аналогію між електродинамікою та механікою і створював знамениту теорію електрики.

Стало зрозумілим, коли у незвичній електродинаміці відображалася визначальна ідея із механіки. Коли завершено усвідомлення електродинаміки уже не потрібна аналогія з механіки. Можливий і другий процес, коли після тривалого вивчення законів електродинаміки можна вивчати закони механіки за аналогією з електродинамікою.

У квантовій механіці вивчаються явища, поняття, які не зустрічаються у повсякденному житті. Тому їх пізнання є незвичним. Наприклад, тунельному ефекту немає аналога з механіки. Проте навіть дітям молодшого віку зрозуміло, що через вулицю можна пройти тунелем і не обов'язково пробиватися через хребет. Але головне тут, що для розуміння квантової механіки необхідно використовувати незвичні квантово-механічні образи. І. Є. Тамм, читаючи лекцію, ходив перед дошкою і дивився як на студентів, так і наскрізь них, вглиблений у себе і бачив поверх студентів ці нові образи. Його рухи та зупинки, звернення до теорії, і до студентів, з'єднувалися паузами у роздумах, з одночасними переходами з одних сторін мікроявища до других. Швидкий у мові терпеливо чекав, коли із аудиторії появиться зворотній дух нової науки, нового світу корпускулярно-хвильового дуалізму мікросвіту. Він навчав, що головне у фізиці не урівноваження та формули, які безумовно потрібні для розв'язання кількісних задач та порівняння теоретичних ідей з експериментом. Головне розуміння фізичної суті явища мікросвіту, розуміння механізму взаємоперетворень. «То не фізики, хто не вміє робити оцінок макро і мікросвіту». Перед тим як перейти до математичного моделювання явища чи процесу у вигляді формул, рівнянь, необхідно навчитися робити оцінки порядку величин, добре бачити явище. Причому впродовж всього обчислення необхідно бачити і знаходити фізичні критерії перевірки: чи правильно йде обчислення? Чи не вкралася помилка? Одержавши результат І.Є.Тамм не визнавав правильною відповіддю: так показала формула. Його методика полягала у тому, щоб побачити, відчуті: чому вона так показує? Який фізичний зміст у тому, що вона показує на різних етапах розв'язування проблеми? З цього починаються основи наукової моралі вченого: забороняється відмовляти від того, що є незрозумілим; вимога не сприймати нічого на віру навіть висловленого авторитетом; обов'язково придирчиво і справедливо посилатися на авторство науковців-попередників та колег; відрізнити науку від незначного виникнення навколо науки і устояти на наукових позиціях у трудні періоди її розвитку; філософські узагальнення

не підміняти політичною номенклатурою; у науці немає «дурних» запитань, особливо від студентів; у наукових дискусіях відсутня вагова категорія авторитетів [2 с, 152].

Ігор Євгенович як і Василь Олександрович були абсолютно відкриті для спілкування з студентами, аспірантами, учителями і своїм ставленням до людей дуже викликав довіру до такої спілкування. Зовсім не існувало перешкоди між ним відомим членом-кореспондентом, академіком і студентом, учнем, який задає "дурне" питання.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок.** Померли видатні мислителі-педагоги В. О. Сухомлинський (1970) та І. Є.Тамм (1971) майже одночасно, але їх спадщина є живим джерелом свіжості думки і наукових досліджень. В цьому плані В. О.Сухомлинський був таким же послідовним, як і І. Є. Тамм. Одна справа віками створена і сприйнята людством ідея соціальної справедливості і інша – утопія різного гатунку, коли І. Є. Тамм був визнаний керівництвом держави авторитетом у квантовій фізиці.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гранин Д. О. Эта страшная жизнь / Гранин Д. О. – М.: Советская Россия, 1974. – С. 99.
2. Воспоминание о И. Е.Тамме. – 3-е изд., доп. – М.: ИздАТ. – 432 с.
3. Садовий М. І. Єлисаветградський період життя Ігоря Євгеновича Тамма: посібник / Садовий М. І., Ріжняк Р. Я., Трифонова О. М.; за наук. ред. М.І.Садового; літ. ред. Л. Г.Кіндей. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – 104 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / Сухомлинський В. О. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.4. – 640 с.
5. Антонєць М.Я. Психопедагогічна сутність дидактичних поглядів В.О. Сухомлинського / М.Я. Антонєць // Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Сер. : Педагогічні та історичні науки. – 2013. – Вип. 115. – С. 13-21.
6. Сухомлинська О.В. Українська педагогіка в персоналіях / Сухомлинська О.В. та ін. – Кн. 2. – К.: Либідь, 2005.
7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / Сухомлинський В. О. // Вибрані твори у 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 149–150.
8. Гранин Д. О. Зубр (документальний біографічний роман о Н. В. Тимофеев-Ресовском). – М.: Лениздат, Команда А, 2012. – 384 с.
9. Сараєва О. В. Педагогічна система В. О. Сухомлинського в науковому доробку вітчизняних учених: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук 13.00.01 загальна педагогіка та історія педагогіки. – К.: 2007. – 20 с.
10. Садовий М. І. Діяльнісний та системний підхід у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського // Наукові записки – Серія: Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 123, Т. II. – С. 304–308.
11. Трифонова О. М. Сучасна концепція всебічно-розвиненої особистості й В. О. Сухомлинський / О. М. Трифонова // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 123, Т. II. – С. 352–356.

#### REFERENCES

1. Granin, D. O. (1974). *Eta strashnaya zhizn'* [This terrible life]. Moscow.
2. *Vospominaniya o I.Ye. Tamme*. [Memories of I.E. Tamm]. Moscow.
3. Sadovyy, M. I., Rizhnyak, R. YA., Tryfonova, O. M. (2018). *Yelysavethrads'kyu period zhyttya Ihorya Yevhenovycha Tamma*. [Yelisavetgrad period of life of Igor Yevgenovich Tamm] Kropyvnyts'kyu.
4. Sukhomlyns'kyu, V. O. (1977). *Vybrani tvory: [v 5-ty tomakh]*. [Selected Works: [in 5 volumes]. Kyiv.
5. Antonets', M. YA. (2013). *Psykhopedahohichna sutnist' dydaktychnykh pohlyadiv V. O. Sukhomlyns'koho*. [Psycho-pedagogical essence of didactic views of V. O. Sukhomlynsky] Naukovi zapysky Natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Seriya : Pedahohichni ta istorychni nauky.
6. Sukhomlyns'ka, O. V. (2005). *Ukrayins'ka pedahohika v personaliyakh*. [Ukrainian pedagogy in personalities]. Kyiv.
7. Sukhomlyns'kyu, V. O. (1976). *Yak vykhovaty spravzhnyu lyudynu*. [How to raise a real person]. *Vybrani tvory: [v 5-ty tomakh]*.
8. Granin, D. O. (2012). *Zubr (dokumental'nyy biograficheskiy roman o N. V. Timofeyeve-Resovskom)*. [Zubr (documentary biographical novel about N.V. Timofeev-Resovskiy)]. Moscow.
9. Sarayeva, O. V. (2007). *Pedahohichna sistema V. O. Sukhomlyns'koho v naukovomu dorobku vitchyznyanykh uchenykh*. [The pedagogical system of V. O. Sukhomlynsky in the scientific work of domestic scientists]. Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk 13.00.01 zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky.
10. Sadovyy, M. I. (2013). *Diyal'nisnyy ta systemnyy pidkhid u pedahohichniy spadshchyni V.O. Sukhomlyns'koho*. [Activity and system approach in pedagogical heritage V. O. Sukhomlynsky]. *Naukovi zapysky*. Seriya: Pedahohichni nauky.
11. Tryfonova, O. M. (2013). *Suchasna kontseptsiya vsebichno-rozvylenoyi osobystosti y V. O. Sukhomlyns'kyu*. [Contemporary concept of a fully developed personality and V. O. Sukhomlynsky]. *Naukovi zapysky*. Seriya: Pedahohichni nauky.

#### ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

**ПРОЦЕНКО Євгеній Анатолійович** – вчитель Захарівського НВК КЗ «Глинське НВО»

Світловодської районної ради Кіровоградської області.

**Наукові інтереси:** історія педагогіки.

**САДОВИЙ Микола Ілліч** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

**Наукові інтереси:** дидактика.

**INFORMATION ABOUT THE AUTHOR**

**PROTSENKO Yevgeny Anatolyevich** – Teacher of Zakharovsky NPC KZ «Glinskoe NPO» Svitlovodsk District Council of Kirovograd region.

**Circle of research interests:** history of pedagogy didactics.

**SADOVYI Mykola Illich** – Doctor of pedagogical Sciences, Professor, Manager of Department of Theory and Method of Technological Preparation, Labour and Safety of Vtal Functions Protection, Professor of Department of Physics and Method of its Teaching of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

**Circle of research interests:** history of pedagogy didactics/

*Дата надходження рукопису 22. 08. 2018 р.*

*Рецензент – д.п.н., професор М. В. Анісімов*

УДК 37:004

**БІРКА Маріан Філаретович** –

доцент кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, доктор педагогічних наук, Інститут післядипломної педагогічної освіти

Чернівецької області

e-mail: pednauk@gmail.com

**ІКТ КОМПЕТЕНЦІЯ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ:  
КОНЦЕПЦІЯ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ**

**Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.** Ефективна професійна діяльність будь-якого вчителя в умовах інформаційного суспільства, а особливо вчителя інформатики, передбачає використання ІКТ до, під час, і після проведення занять. Сучасні ІКТ дозволяють забезпечити пошук, накопичення, опрацювання, зберігання та подання навчального матеріалу за допомогою мультимедійного обладнання. Високим навчальним потенціалом також володіють інтерактивні комп'ютерні програми, які сприяють самоосвіті учнів. Крім цього, неабиякого значення для забезпечення спілкування з учнями у позаурочний час набувають соціальні мережі.

Тому, в умовах інформаційного суспільства серед ключових компетентностей вчителя інформатики чільне місце займає ІКТ-компетентність, яка виражається через ефективне використання ІКТ в професійній діяльності та професійному розвитку.

Таким чином, успішна підготовка вчителів інформатики до використання ІКТ в професійній діяльності насамперед потребує розуміння сутності ІКТ компетенції, її структури та змісту.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти проблеми компетенції та компетентності вчителя в галузі ІКТ стали предметом досліджень багатьох сучасних вчених, серед яких: Н. Баловсяк [1],

В. Биков та ін. [2], О. Бойцова [4], А. Гуржій [5], О. Захар [6], О. Кривонос [7], В. Логвіненко [8], О. Миронова [9], Н. Морзе [10], З. Мотилькова [11], О. Фурман [13], Л. Чернікова [14] та ін. Зокрема, науковцями проаналізовано міжнародні підходи та окреслено українські перспективи у галузі інформаційно-комунікаційної компетентності, розроблено основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України. Також висвітлено структуру та зміст ІКТ-компетентності [12] та ІКТ-компетенції майбутнього вчителя та визначено шляхи її формування.

Проте у більшості сучасних психолого-педагогічних досліджень у структурі ІКТ компетенції найбільшу увагу приділено знанням, вмінням та навичкам вчителя, що, на нашу думку, недостатньо, оскільки саме ці характеристики виступають результатом навчання, а не відіграють ключову роль у його ефективності. Все це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

**Мета статті** – обґрунтувати авторську концепцію структури ключових категорій компетентнісного підходу («компетенція» та «компетентність») та на основі експерименту визначити зміст стрижневих характеристик ІКТ компетенції вчителя інформатики.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** *Наукове підґрунтя компетентнісного підходу в освіті.* Аналіз